

Sigrid Undset engasjerer!

Det er både gledelig og interessant at Undsets verk så tydelig appellerer til unge studenter i dag.

For å holde hennes forfatterskap levende er det helt avgjørende at verkene stadig leses på nytt av unge lesere, og ikke minst at de leses kritisk og utforskes på ulike nivåer innenfor akademia. Med tanke på at mange av studentene er fremtidens norsk- lektorer, har det også uvurderlig betydning for den videre interessen for Sigrid Undsets liv og forfatterskap. Våren 2020 hadde Universitetet i Bergen emnet *Knut Hamsun og Sigrid Undset: Kjønnkamp, kulturkamp, krig* som valgfri del av mastergraden for studenter på Nordisk og allmenn litteraturvitenskap.

Sigrid Undset og Knut Hamsun er to bautaer i norsk litteraturhistorie. Begge fikk nobelprisen i litteratur. Begge engasjerte seg i iherdig sivilisasjonskritikk, og begge ble anklaget for å være reaksjonære. Samtidig var de helt på kollisjonskurs i vesentlige spørsmål som ble diskutert i samtiden: den nye kvinnen, synet på såkalte «barnedrap», barn med nedsatt funksjonsevne, urbanisering og rasespørsmål. Da tyskerne invaderte Norge, ble de hilst velkommen av Hamsun, mens Undset måtte rømme så fort det lot seg gjøre.

En rekke tekster fra begge forfattere ble drøftet i løpet av kurset. I tillegg til

deres mest kjente verk – som August-trilogien og trilogien om Kristin Lavransdatter – ble det også hentet frem mindre kjente tekster som noveller, essays, debattinnlegg og memoarer. Hvordan inngår deres ulike ideologiske syn i vår vurdering av forfatterskapene? Hvilken rolle spiller kjønn og kjønnspolitikk for vurderingen og kanoniseringen?

Ifølge Christine Hamm (professor i skandinavisk litteratur), som sammen med Erik Bjerck Hagen (professor i allmenn litteraturvitenskap) var ansvarlig for kurset, valgte en stor overvekt av studentene å skrive sem-

esteroppgave om Sigrid Undset. Det er også tankevekkende og interessant hvordan disse studentene har valgt å se nærmere på romankarakterer og sider ved forfatterskapet som ikke har fått så mye oppmerksomhet tidligere. I samarbeid med Christine Hamm har vi valgt ut noen av disse besvarelsene, for å gi dere en introduksjon til dem her i Gymnadenia med henvisning til å lese dem i sin helhet på vår hjemmeside: www.undset.no.

Nadja E. Rønningstad er masterstudent i nordisk språk og litteratur ved Universitetet i Bergen. Hun er i ferd med å utvikle et masterprosjekt om tre lite kjente kvinnelige diktere: Karen Nilsen, Alma Knudsen og «Edith». Disse 1800-tallspoeter har skrevet om naturen, og naturlyrikk er også noe Rønningstad utforsket i Sigrid Undsets eneste diktsamling *Ungdom* (1910). Rønningstad argumenterer i sin oppgave for at Undsets diktsamling kan vise seg å være mer spennende lesning enn kritikere og forskere frem til nå har ment.

**UTDRAG FRA SEMESTEROPPGAVEN
«'MIN VÅR, DET ER DEN NØKNE VÅR' -
NATURSKILDRINGER I SIGRID UNDSSETS
ENESTE DIKTSAMLING»**

[...] Den tidlige vår er et motiv som dukker opp i mange av diktene i *Ungdom*, men særlig er diktet *Den nøkne vår* (Undset 1957, 26-27) tilegnet dette. Her skriver dikteren at hun «elsker mest den nøkne vår | før våren riktig kommer» og at «min vår, det er den nøkne vår». Identifiseringen med naturen er her tydelig. Denne speilingen i naturen kjenner vi særlig fra romantikkens naturbetragtninger, og fra og med Rousseau gjengir diktere ikke bare den ytre natur, men også de reflekser den skaper i menneskets stemningsliv: lengsel og vemod, melankoli, glede eller sorg (Ustvedt 1964, 18). *Den nøkne vår* gjengir ikke mye av jegets tanker og følelser, men gir tydelig uttrykk for at hun identifiserer seg med den naturen hun beskriver gjennom konstateringen av at «min vår, det er den nøkne vår». Hun beskriver den kontrasten mellom skygger og lys, kulde og vekst som kjennetegner denne perioden: «Endda ligger sneen vel | i skogens skygger inde og ånder kulde imot kveld | - men blåveis i hvert bakkehald, | hvor solen når at skinne». Hun beskriver også hvordan lufta er både

varm og kald på samme tid: «Og luften varm og iskold vind | de kjæler mine kinder». Opp av det tørre vokser det vakre blomster: «Å i de bare bakkehald | den lyse blåveisvimmel». Ungdomstida er en turbulent tid, og dikteren retter her oppmerksomheten mot hvordan det kan sammenlignes med den tidlige våren. Da har noen ting begynt å spire, men det er også en tid for kulde i form av ensomhet, sorg og uoppfylte drømmer – elementer som diktsamlingen stadig løfter fram. Tittelen Undset har satt på verket henviser til hvilken periode av livet hun faktisk forfattet diktene, men samlingen kan også leses som en slags estetisk studie over ungdomstida. Undset har klart uttalt hvordan hun ser på ungdomstida som en problematisk periode: «Ungdommen er en kamptid. Fra den kamp kommer de fleste forkrøblet, forraet, sløvet, overvundne. Men det skjønneste i verden er den alderdom, der er seirrik, rank og stolt – og dernæst den ungdom, der heller vil dø end overvindes av livets hæslighet» (Undset 1914, 11). [...]

Undset, S. (1914) Hædre din fader og din moder, *Tidens Tegn*, 5(121), s. 1-2, 8-11
Undset, S. (1957) *Ungdom*. Oslo: Aschehoug
Ustvedt, Y. (1964) *Det levende univers*. Gjøvik: Gyldendal

Jennie Pedersen er masterstudent i nordisk språk og litteratur, og hun jobber også som vitenskapelig assistent og kollokvieleider. Hun skriver på en avhandling om traumefortellinger. Hun har et spesielt blikk på tema incest og Maria Kjos Fønns roman *Kinderwhore*. Pedersen er også lærervikar i en prosentstilling. I semesteroppgaven om Sigrid Undset løftet hun frem Undsets blikk på det ikke-biologiske moderskapet i novellesamlingen *Fattige skjebner* (1912).

**UTDRAG FRA «PLEIEMOREN SOM
UTFORDRING I SIGRID UNDSSETS
NOVELLE 'FRØKEN SMITH-TELLEFSEN'»**

[...] Aasta Smith-Tellefsen er en enslig kvinne som jobber som pleiemor og husholderske hos en ingeniør og hans barn. Ingeniørens kone har vært død i to år, og frøkenen har derfor fungert som en mor for barna. Det minste barnet, Bikku, har hatt Aasta som primær omsorgsperson hele livet. Laila, derimot, er gammel nok til å huske sin biologiske mor. Som vi skal se, påvirker dette hennes relasjon til Aasta. I slutten av del én dør Bikku nesten av difteri. I denne, etter mitt syn, viktige delen kommer Aastas kjærlighet for barnet godt til syne. Hun står frem som en morsskikkelse for gutten, oppkavet over at han kanskje ikke overlever. Biørn (ingeniøren) ser ikke ut til å forstå følelsene Aasta bærer på.

[...] Aastas egenskaper som mor får mye plass i romanen. Hennes moderlige side blir forsterket når Karen er på ferie hos dem. Karen og Aasta har vidt forskjellige egenskaper som mor, og også svært ulikt syn på barneoppdragelse. Det blir fort klart at Aasta er den beste moren for barna. Som pleiemor har hun dessverre ingen rettigheter overfor barna. Når ingeniøren forlover seg med Karen, må

hun vike. Aasta tar ny jobb som pleierske hos en eldre, religiøs dame. I sitt nye værelse setter hun frem fotografiene hun har av barna.

[...] Kvinnesakskvinnene prøvde blant annet å frigjøre seg fra sine «forpliktelser» som mødre. Fordi hun [Undset] mente at kvinnes spesielle samfunnsoppgave i livet er å oppfostre barn – alle andre oppgaver gjør dem mindre spesielle, og kan like godt utføres av menn – har Undset sitt syn på moderskapet blitt misforstått (Johansen, 1998, s. 121). Hun har blitt karakterisert som konservativ og antifeministisk. Men Undset mente ikke, til forskjell fra blant andre Hulda Garborg, at alle kvinner hadde det best som mødre (Johansen, 1998, s. 121). Tvert imot mente hun at ikke alle kvinner en gang egnet seg som mødre. Dette blir synlig blant annet i fortellingen om frøken Smith-Tellefsen. For ved å diskutere Aastas kjærlighet og omsorg for ingeniørens barn og Karens mangel på det samme, skriver Undset seg inn i debatten om kvinners prinsipielle, «medfødte» moderlige evner.

Johansen, K. (1998) *Hvis kvinner ville være kvinner. Sigrid Undset, hennes samtid og kvinnespørsmålet*. Oslo: Aschehoug & Co.

Bjørn T. Bøe er mastergradstudent i nordisk språk og litteratur. I masterprosjektet undersøker han konstruksjoner av maskulinitet i sagalitteraturen. I semesteroppgaven om Sigrid Undset skrev han om Simon Darre, og betydningen han har for handlingen og eventuelle fortolkninger av Kristin Lavransdatter-trilogien. Han oppdager at fortellingen om Simon på mange måter utfordrer fortellingen om Erlend og Kristin. Simon-fortellingen kan appellere nettopp til moderne lesere.

UTDRAG FRA «'INGEN FÅR EN ANNENS LAGNAD': EN LESNING AV SIMON DARRES ROLLE I KRISTIN LAVRANSDATTER MED VEKT PÅ BIND III – KORSET»

[...] Som vi har sett er det grunn til å lese Undsets bruk av fortalt monolog og polyfoni som vinklinger for å utfordre Kristins narrativ. Simon representerer en alternativ fortelling, en noe mer verdslig enn Kristins reise mot Gud. Simon er en antihelt; han karakteriseres av negative, fysiske trekk som likevel veies opp med positive. For eksempel kan vi lese øynene, som ofte omtales som skarpe, som et tegn på Simons kløkt; Lavrans vurderte som vi så Simon som klok allerede i den første opptredenen. Han omtales som snill, og han stiller alltid opp selv når det påfører ham betydelig tap av sosial kapital. Benedicta Windt-Val foreslår at denne selvoppofrelsen likevel kan leses egoistisk motivert, all den tid apostelen Simon bar det tvetydige tilnavnet "Den nidkjære" (2009, 252). Men det er like fullt et sammensatt bilde vi danner oss. Slik kan Simon leses som en tragisk antihelt i en tidløs historie om ugjengjeldt kjærlighet, om gode intensjoner, skam og adelsmannens sviktende posisjon i samfunnet.

Den kanskje mest interessante tematikken jeg finner i Undsets fremstilling av Simon, er derfor kommentaren på svekkelsen av mannens rolle i møtet med det moderne, og hans opplevelse av fremmedgjøring og å risikere å miste sin identitet i samfunnets turbulente omveltninger. Denne kommentaren kan også speiles mot *vår tids* maskulinitetsdebatt. I dag opplever vi at et voksende antall menn ser ut til å mangle evnen til å tilpasse seg samfunnsendringer, og opplever følelsen av fremmedgjøring og å ikke lenger passe inn i det raskt utviklende samfunnet. Slik kan altså handlingen i Undsets middelalderromaner rettes fremover, også til vår egen tid, og tjene til å forstå noen av fenomenene i vår egen samtid. Oppsummert vil jeg derfor konkludere med at jeg ved min lesning av verket med vekt på Simon har vist at det ligger potensiale for å finne nye perspektiver, både på verket og til forfatteren Undsets intensjoner. [...]

Windt-Val, B. (2009). "Men han het Edvard-": navn og navnebruk i Sigrid Undsets forfatterskap. (Masteravhandling, Universitetet i Oslo)

Ida Otilde Haugland er masterstudent i nordisk språk og litteratur ved Universitetet i Bergen, der hun også er vitenskapelig assistent. Hun jobber i tillegg som teateranmelder for tidsskriftet Stoff Magasin. Hun skriver nå på en masteroppgave om Amalie Skrams S.G. Myre og Avkom. I semesterarbeidet om Sigrid Undset tar hun for seg Undsets forhold til feminisme ved å se på rollen arbeid spiller i et eventuelt frihetsprosjekt som hovedpersonene i novellen «Selma Brøter» forfølger (fra *Fattige skjebner*, 1912). Kvinnesakskvinnene hadde ment at arbeid var frigjørende for kvinner, men Haugland finner ut at det først og fremst var borgerskapets kvinner som ifølge Undset kunne oppleve arbeid som frigjørende. Kvinner fra arbeiderklassen ville først og fremst kunne realisere drømmen om et eget hjem og det å bli mor.

UTDRAG FRA «ARBEIDETS FRIGJØRING OG KVINNERS PROSJEKT. EN LESNING AV «SELMA BRØTER» (1912)»:

[...] Den økonomiske situasjonen til karakterene er sentral når det kommer til hvilke muligheter de har til å handle fritt, og slik forfølge sitt prosjekt. For Selma er økonomien trang og vanskelig. Hennes mor er en fraseparert kvinne med mange barn, som mottar minkende understøttelse «ettersom ett og ett av barna fylte atten år» (Undset 1970, 65), og Selma har ikke økonomisk støtte hjemmefra. Tvert imot er det økonomiske ansvarsforholdet snudd på hodet, og det er Selma som har det øverste økonomiske ansvaret i familien, da hun er «eldste datter» (s. 65). Ytterligere press faller på Selma fordi hennes mange søsken ikke duger til arbeid eller er døde (s. 65). Det særlige økonomiske ansvaret og den stramme økonomien begrenser hennes valgfrihet. Hun kan ikke uten videre slutte i jobben, bruke av egne penger eller konsentrere seg om å oppnå sitt prosjekt. At hennes arbeid har muliggjort hennes uavhengighet fra familien

gjør henne dermed ikke friere, fordi familien fortsatt er avhengig av henne.

Det er lite som tyder på at Beate har de samme økonomiske forpliktelsene som Selma. Hun har, som tidligere nevnt, anledning til å legge av penger (s. 56) og til å ta minimalt med arbeid etter at hun er blitt gift (s. 71). At hun velger å slutte på kontoret tre uker før ekteskapet (s. 71) byr tilsynelatende heller ikke på noen økonomiske vanskeligheter. Hennes familie ønsker henne tvert i mot velkommen hjem til Kragerø under forlovelsestiden, for at hun skal «lære litt husvesen og sy på utstyr» (s. 69). Beates uproblematiske økonomiske situasjon gjør at hun står friere til å ta egne valg og forfølge sitt prosjekt. Som person virker Beate trygg, fremtidsrettet og glad, og hun har en ubekymret holdning til livet. Det er ingenting som tyder på at hun har noen psykologiske utfordringer som hindrer henne i prosjektets oppnåelse.

Undset, S. (1970) *Fattige skjebner*. Oslo: Aschehoug.

Frida Urheim har en bachelor i nordisk språk og litteratur fra UiB. Hun arbeider nå som kommunikasjonsrådgiver i April PR. I semesteroppgaven om Undset har hun tolket fortellingen «Den lykkelige alder» fra samlingen med samme navn (1918) som en kommentar til det Undset anså som narsissistiske trekk i sin samtid.

UTDRAG FRA «NARSISSISTENES EVIGE LENGSEL ETTER «GULLREGN OG STJERNESKUDD» - NARSISSISME SOM KULTURELT FENOMEN I SIGRID UNDSETS 'DEN LYKkelige ALDER':

[...] Kvinnene i Undsets novelle lever i likhet med andre Kristiania-kvinner omkring 1900-tallet i et spenningsfelt mellom ulike kvinneroller. Både Uni, Dagmar, kusinen Birgit og diktervennen Charlotte sosialiseres til å bli hustruer og mødre, men står samtidig med ett ben i den offentlige sfæren der nye arbeidsplasser og former for sosial omgang lokker. Men er det egentlig frihet og lykke modernitetens nye valgmuligheter gir? Forfatterens alter-ego, Charlotte, uttrykker dette tydelig:

«Vi går og har et arbeide som vi skal leve av – vi kan ikke leve *for* det. Vi setter ingenting på spill; der er ingen tap og ingen vinning som holder våre tanker i spenning ved det, når vi er gått fra kontoret (...) Jeg vil skrive, - du vil spille teater (...) det er det samme vi vil alle-sammen (...) Leve et eneste øyeblikk med alt vårt vesen vendt inneret. Sånn at vi ikke ser med øynene ut i tåken og gasslyktene – men inn på vårt eget «brennende» hjerte.»

Charlotte opplever kravene til livet som lite utfordrende og finner ikke noe mål for tilværelsen utover seg selv. Undsets kritiske holdning til det kapitalistiske samfunnets arbeidsdeling er her synlig. Hun stilte seg positiv til at kvinner fikk tilgang til arbeidsmarkedet, og følgelig mulighet til å forsørge seg selv, men det dårlig betalte kontorarbeidet bidro etter hennes syn ikke til annet enn usikkerhet og ensomhet. Sammenliknet med det tradisjonelle bondesamfunnets arbeid, mente hun de moderne arbeidsformene virket fremmedgjørende og hindret utvikling av *hele* mennesket. (Bliksrud 1995, 47) Med tidens individualiseringstrang og ansvar for egen suksess, blir selvbebreidelse løsningen dersom en ikke lykkes. Dette uttaler Charlotte klart før sin død: «Altså er det vel min feil når jeg er – ja ulykkelig rent ut sagt. Stelte jeg meg på en annen måte, ble det vel det samme. Jeg har jo alltid meg selv å trekkes med. Det blir man ikke energisk av.» (Undset 1999, s. 240-41) Charlotte bebreider seg selv for at hun ikke klarer å oppgi sin post på kontoret for å leve ut forfatterdrømmen. På den annen side duger hun ikke til «martyr» ovenfor familien. Når moren dør makter hun ikke forene drøm og virkelighet. Heller avgrenser hun seg fra virkeligheten ved å totalt

hengi seg til det dikteriske prosjektet. Men slik Narkissos fortaper seg i sitt eget speilbilde, sviner Charlotte hen i dikterisk drømmeri og begår selvmord. Foruten at hun «hadde skutt seg» (s. 174), gir Undset lite informasjon om årsak. Muligens kan hennes forsøk på å flykte fra det øvrige gjennom kunsten, leses som en metafor for mislykket identitetsdannelse i det moderne. I og med at det er Charlotte som manifesterer Narkissos skjebne som noe som hører tiden til, er det mye som taler for dette. [...] ■

Bliksrud, Liv 1995: *Sigrud Undset*, Oslo.
Undset, Sigrid (1999). *Den lykkelige alder*. Oslo: Storskriftforlaget. Originalverket utgitt i 1908 av H. Aschehough & Co

ANNONSE

NORSK LITTERATURFESTIVAL
25. – 30. MAI 2021
NORDISK FOKUS